

Pioniers van de moedertaal in de Westvlaamse colleges tijdens het episcopaat van F.R. Boussem (1834-1848)

Mark HANSON

Alhoewel de literaire vorming in het middelbaar onderwijs in de 19de eeuw een prioritaire plaats innam, hadden de leraren die toen Nederlands gaven, allesbehalve de wind in de zeilen. Door de absolute voorrang van het Frans in Vlaams-België na 1830 werd het vak moedertaal stiefmoederlijk behandeld. Toch waren er al heel vroeg „taalleraren” die probeerden op niveau les te geven en die erin slaagden hun enthousiasme voor de volkstaal op hun leerlingen over te brengen. Terecht mogen zij worden gekwalificeerd als de pioniers van het moedertaalonderwijs in Vlaanderen. In 1984 werd aan een van hen, de liberaal J.F.J. Heremans (1825-1884), een tentoonstelling gewijd in „Het Pand” te Gent. Bij die gelegenheid publiceerde Lut Troch in de reeks „Uit het verleden van de R.U.G.” een boekje over zijn leraarschap en zijn daaropvolgend professoraat aan de Gentse universiteit.

De meeste pioniers in de eerste decennia na 1830 moeten we echter zoeken in het vrij onderwijs. Enkelen, zoals David en Van Hemel, zijn vrij goed bestudeerd en dus beter bekend, anderen, vooral uit West-Vlaanderen en Limburg, zijn weinig of niet bekend. De Limburgers bleven tot voor kort praktisch onbestudeerd, de pioniers uit West-Vlaanderen lopen het gevaar teveel in de schaduw te blijven van „groten” zoals Gezelle en De Bo. Daarom besteden we in dit artikel aandacht aan enkele van die priester-leraars in de Westvlaamse colleges tijdens het episcopaat van F.R. Boussem, de eerste bisschop van het in 1834 heropgerichte bisdom Brugge.

1. Heroprichting en organisatie van de colleges

Toen België in 1830 onafhankelijk werd, stond het middelbaar onderwijs in West-Vlaanderen op een laag pitje. Door de opheffing van de jezuïetenorde in 1773 en door de tegenwerking die zij ondervonden tijdens de Franse en de Hollandse Tijd, hadden de bloeiende instellingen die onder leiding stonden van regulieren, hun deuren moeten sluiten. Maar toen Frans Renaat Boussem in de zomer van 1834 de leiding van het heropgerichte diocesis Brugge op zich had genomen, werd er, net zoals in het klein seminarie te Roeselare vanaf 1830, alweer les gegeven in zes gepatroneerde colleges waar de diocesane geestelijkheid het feitelijk voor het zeggen had. De oprichting van het Duinencollege te Brugge in 1834 was het werk van Boussem zelf.

Deze heropbloei was het gevolg van het werk van de Gentse bisschop J.F. van de Velde, die sedert 1829 aan het hoofd stond van het uitgestrekte bisdom Gent, dat tot 1834 ook West-Vlaanderen omvatte.

Dankbaar gebruik makend van de grondwettelijke vrijheden van eredienst en onderwijs had hij, zoals ook zijn collega's in de andere diocesen, veel aandacht besteed aan de uitbouw van een katholiek onderwijsnet. Zowel in Oost- als in West-Vlaanderen leidde dit tot een sterk overwicht van de kerk op het vlak van het middelbaar onderwijs. Wat deze laatste provincie betreft, kwam het vrij vlot tot akkoorden met de gemeentelijke overheden van Tielt (1830), Veurne (1831), Ieper en Kortrijk (1833). Alleen in Poperinge en Menen (1832) waren er wat strubbelingen. Maar zoals dat ook elders dikwijls het geval was, beschikten de gemeenten hier evenmin over voldoende troeven om autonome gemeentelijke colleges te kunnen handhaven. Dat zou alleen lukken te Ieper vanaf 1840¹.

Eens dat de (gepatroneerde) colleges er waren, stond de nieuwe bisschop voor de belangrijke opdracht ze te stroomlijnen naar zijn pedagogisch-godsdienstige opvattingen. Die vloeiden voort uit zijn fundamentele visie op de colleges. Zij waren uiteindelijk centra voor de recrutering van geestelijke roepingen en moesten bijgevolg te alle prijze gevrijwaard worden van de „moderne” laïciserende denkbeelden. De leerlingen kwamen dus terecht in een besloten milieu, waar de moreel-religieuze vorming centraal stond en waar een strenge discipline heerste. Priesters die geen Latijn (de kerktaal) kenden, waren toen ondenkbaar. De hele opleiding was bijgevolg opgebouwd rond de studie van de klassieke talen. De andere vakken waren slechts een aanvulling bij deze hoofdbrok. Vandaar de felle onderwaardering van de exacte vakken (wiskunde, wetenschappen) en van de moderne talen, behalve het Frans. Om het studiepeil te verhogen, richtte Boussen vanaf 1841 de jaarlijkse principaalsvergaderingen in. Zo werden de collegedirecteurs directer bij het onderwijsbeleid betrokken. Samen met hen probeerde de bisschop ook één studieprogramma voor alle colleges op te stellen. Pas onder zijn opvolger zou dit plan na veel moeilijkheden worden gerealiseerd².

2. De taalsituatie

In 1830 maakte het Voorlopig Bewind een einde aan de taalwetgeving van Willem I. Door een besluit van 22 oktober was het Nederlands niet langer de ver-

1. J. ART, *Kerkelijke structuur en pastorale werking in het bisdom Gent tussen 1830 en 1914*, 1977, 181-183; *Het Bisdom Brugge (1559-1984)* (ed. M. Cloet), 1984, 316, 352-353, 481; M. HANSON, *Taaltoestanden en moedertaalonderricht in het humaniora-onderwijs van het bisdom Brugge tijdens het episkopaat van Boussen en Malou. 1830-1864*. Onuitg. lic. verh. Leuven, 1973, 52-56.

2. M. HANSON, 1973, 59-63.

plichte voertaal in de athenea en colleges die door de staat werden gefinancierd, en verdween de speciale leergang in de Hollandse taal van het programma. Het taalgebruik in het onderwijs werd voortaan vrij gelaten. In de Westvlaamse colleges — en in het katholiek middelbaar onderwijs in het algemeen — leidde deze maatregel tot een hybride toestand inzake onderwijstaal, ook al omdat Boussem pas vanaf het begin van de jaren veertig richtlijnen gaf voor alle instellingen samen. In het dagelijkse schoolleven kwamen er drie voertalen aan bod, nl. het Frans, het Nederlands en het Latijn, zij het in een onevenwichtige verhouding.

Nog vóór Boussem het onderwijsbeleid bepaalde, bestond al enigszins de tendens om het Latijn als omgangstaal verplicht te stellen. In het eerste reglement van het college van Veurne uit 1832-1833 werd bepaald dat de leerlingen Latijn zouden spreken, behalve op zon- en feestdagen en dagen van de wandeling³. Als we de zaak vanuit zijn eerder geschetste visie bekijken, wekt het geen verwondering dat de conservatief-ultramontaanse bisschop ernstig gepoogd heeft om deze tendens verder door te drukken voor de leerlingen van de Latijnse afdeling. In een circulaire van 14 december 1841 aan alle collegedirecteurs sprak de kerkvorst de wens uit dat de leerlingen zich op vastgestelde dagen tijdens de recreatie zouden oefenen in de Latijnse omgangstaal. Bij herhaling bracht hij dit punt opnieuw onder de aandacht. Tenminste vanaf de vierde klas zouden de leraren hun lessen Latijn eveneens in die taal moeten geven en bovendien zouden ze moeten eisen dat de ondervraagde leerlingen eveneens in die taal antwoordden. In enkele collegereglementen werd die bisschoppelijke wens opgenomen. Waarschijnlijk bleef het grotendeels een vrome wens. In een brief uit 1849 schreef de principaal van het klein seminarie van Roeselare — waar het studiepeil ongetwijfeld het hoogste was van het bisdom — dat de meeste leerlingen op het einde van hun humaniorastudie de Latijnse taal niet konden spreken of schrijven⁴.

De invoering van het Frans als voertaal zowel in als buiten de lessen had heel wat meer succes. Alle colleges gingen meteen van start met het Frans als officiële taal. In de overeenkomst uit 1833 tussen het Kortrijkse stadsbestuur en F. Boussem, toen nog administrator van het toekomstige bisdom Brugge, werd de nieuwe instelling „Collège de Courtrai” genoemd⁵. Mochten de Latijnse vertalingen in het klein seminarie aanvankelijk nog gemaakt worden hetzij in het Nederlands, hetzij in het Frans, vanaf 1833 was alleen het Frans

3. F. VAN DEN BERGHE, *Geschiedenis van de Latijnse Schoole en van het bisschoppelijk college te Veurne*, 1952, 146-153.

4. L. GEVERS, *Kerk, Onderwijs en Vlaamse beweging. Documenten uit kerkelijke archieven over taalregime en vlaamsgezindheid uit het katholiek middelbaar onderwijs. 1830-1900.* (IUCHG, *Bijdragen*, 89), 59-65.

5. R. DE PAEPE en R. WITHOUCK, *150 Jaar Sint-Amandscollege Kortrijk. 1833-1983*, 1982, 30-31.

nog toegestaan⁶. Alle prijsboeken die in het Duinencollege werden uitgeleerd ter gelegenheid van de plechtige prijsuitdeling, waren al vanaf het eerste schooljaar Franstalig. Volgens een bewaard programma verliep de prijsuitdeling in 1841 helemaal in het Frans. Hoewel het schepencollege van Tielt in 1839 had aangedrongen op tweetalige uitslagenboekjes (Frans-Nederlands), zouden deze nog enkele decennia lang uitsluitend in het Frans worden uitgegeven⁸. Te Brugge werd het uitslagenboekje vanaf 1840 niet langer in het Latijn opgesteld, maar in het Frans⁹. Te Roeselare gebeurde dat voor het eerst in 1847¹⁰.

Deze onmiddellijke verfransing — dus zonder een geleidelijke overgangsfase zoals in het aartsbisdom Mechelen — had enkele belangrijke onderwijskundige gevolgen. Vooreerst richtten alle colleges direct of toch heel snel, onder verschillende benamingen, een voorbereidende klas in. In deze „Franse” klas werden de nieuwe leerlingen klaargestoomd om vanaf de zesde Latijnse de lessen in het Frans te kunnen volgen. Zo begon G. Gezelle, die als volksjongen weinig of geen Frans kende, in de zomer van 1841 zijn middelbare studies in de „classe préparatoire” van het Duinencollege¹¹. Wie direct in de zesde Latijnse wilde beginnen, moest eerst bewijzen dat hij een elementaire kennis van het Frans bezat. Verscheidene colleges begonnen deze eis op te nemen onder de toelatingsvoorwaarden tot de humaniora. Het bisdom deelde dit standpunt¹². Tenslotte voerden de meeste colleges het „signum” (opnieuw) in om de leerlingen te dwingen de verplichting om Frans (Latijn) te spreken au sérieux te nemen. In het begin van de jaren veertig durfde het lerarencorps van het college van Ieper dit dwangmiddel niet invoeren, gezien de ingesteldheid van de Ieperlingen. Het besloot toen maar een systeem van slechte punten in te voeren. Ook werd er gezocht naar middelen om de leerlingen een correcte Franse uitspraak bij te brengen¹³. In de andere colleges streefde men eveneens naar een verzorgd Frans taalgebruik.

Een ander ingrijpend gevolg van de snelle verfransing was dat de moedertaal alleen nog een plaatsje behield in de katechismuslessen en in de recreatieve

6. M. HANSON, 1973, 71.

7. *Eens waren er... prijsuitdelingen*, in *Haec Olim*, 1963-1964, 31-32.

8. W. DE WAELE, *Het schoolwezen te Tielt in de jaren 1838-1850*, in *'t Halletorentje*, 1980, XVII, juni, 102.

9. J. DE MUELENAERE, *Wat oude Palmaessen leren*, in *Haec Olim*, 1960-1961, XII, 173.

10. L. PILLEN en J. POLLET, *175 Jaar Klein Seminarie te Roeselare*, 1982, 50.

11. J. DE MUELENAERE, *Iets meer over G. Gezelle en Sint-Lodewijks*, in *Haec Olim*, 1960-1961, XII, 117.

12. L. GEVERS, 1980, 61-62.

13. BISSCHOPPELIJK ARCHIEF BRUGGE (BAB), C499, *Points discutés et arrêtés dans les conférences entre le Principal et les Professeurs du Collège St. Vincent à Ypres*, niet gedateerd (wellicht 1843-1844).

sfeer. Ter gelegenheid van de plechtige prijsuitdeling in augustus 1842 werd in het Duinencollege K. Onderreets „De Gallomanie of de Verfranschte Belg” opgevoerd, een kort tevoren verschenen satire op de verfransing¹⁴. Het volgende jaar werd dit toneelstuk ook in het college van Tielt opgevoerd¹⁵. Met Pasen van dat jaar had men ondertussen te Brugge al een gelijkaardig stuk op de planken gebracht, nl. „Tweespraak tussen een ware Vlaming en een bastaardvlaming” van Jan Frans Willems¹⁶.

In geen enkel (her)opgericht college werd het Nederlands als verplicht vak behouden. Het was o.m. aan sommige „taalminnende” leraren te danken dat de moedertaallessen na één of meer jaren in ruim de helft van de instellingen opnieuw werden ingevoerd. Zij bleven evenwel beperkt tot de hogere (o.m. te Roeselare, Kortrijk en Menen) of de lagere klassen (b.v. te Brugge)¹⁷. Bij de eerste jaarlijkse principaalsvergadering, die gehouden werd te Brugge in september 1841, werd beslist de studie van het Nederlands verplicht te stellen voor alle klassen¹⁸. O.m. als gevolg hiervan werd het vak moedertaal ook op het programma geplaatst in de colleges (Ieper, Poperinge, Veurne) die dat nog niet eerder hadden gedaan. Na ongeveer één decennium had het vak Nederlands in alle instellingen een bescheiden plaats heroverd.

3. Pioniers van de moedertaal

Een van de meest opmerkelijke Westvlaamse leraren uit de periode-Boussen was D. Cracco¹⁹. Als humanioraleerling te Roeselare kreeg hij les van L. de Foere en op 1 oktober 1809 trad hij binnen in het groot seminarie te Gent. Met enkele tientallen andere seminaristen werd hij op 5 augustus 1813 in het Franse leger ingelijfd en naar Wesel gedeporteerd. Na zijn ontvluchting in januari 1814 werd hij poësisleraar aan het St.-Barbaracollege te Gent. In

14. ARCHIEF SINT-LODEWIJKSCOLLEGE BRUGGE (ALKB), programma prijsuitdeling 1842.

15. Zelfde bron als vermeld in noot 7.

16. ALKB, programma prijsuitdeling 1843.

17. M. HANSON, 1973, 78, 82, 84, 87-88, 92; P. DECUYPER, *Taaltoestanden en moedertaalonderwijs in het St.-Aloysiuscollege Menen tussen 1832 en 1940*, s.d., 12, 27.

18. BAB. C499, Bepalingen voor de bisschoppelijke colleges, vastgesteld in de vergadering van de principaals van 28 sept. 1841, nr. 6. Deze verplichting werd herhaald in een brief van Boussen d.d. 16.07.1842 aan de collegedirecteurs. Zie L. GEVERS, 1980, 59.

19. Domien Cracco (1790-1860), wiens vader van Italiaanse oorsprong was, was nagenoeg heel zijn leven leraar aan verschillende colleges. Zie D. CRACCO, *Priester-Dichter Domien Cracco 1790-1860*, in *Jb. van het Geschied- en Oudheidk. Gen. van Roeselare en Ommeland*, 1961, I, 1, 5-39 en M. DE BRUYNE, art. *Cracco, Domien, dichter, opvoeder*, in *NBW*, 1969, III, 227-230. De biografische gegevens over Cracco die hier nog volgen, hebben we vooral ontleend aan deze twee publikaties en aan L. PILLEN en J. POLLET, *o.c.*, 41, 46.

oktober van dat jaar verhuisde hij naar Aalst, waar hij eveneens in de tweede les gaf. Daar begon hij aan zijn vertaling van Homerus' Ilias in Vlaamse hexameters. Zowel zijn vroegere leraar De Foere als J.-F. Willems prezen de dichtelijke kwaliteiten van de jonge leraar. Op 15 juni 1820 werd hij te Mechelen tot priester gewijd. Vanaf die tijd verdedigde hij een taal- en spellingopvatting die aansluiting zocht bij de Hollandse schrijftaal. Door de regeringsmaatregelen van oktober 1825 moest het college van Aalst zijn poorten sluiten. Tevergeefs probeerde Cracco toen privé-les te geven. Zo geraakte hij op den dool, tot hij in 1830 poësisleraar werd te Roeselare.

Op 30 juli van dat jaar bracht de Gentse bisschop Van de Velde een bezoek aan het pas heropende klein seminarie. Onder regie van Cracco voerden enkele leerlingen een Italiaans drama op, dat hun leraar in Nederlandse verzen had vertaald. Cracco was een literair begaafde, originele Vlaams-voelende priester-leraar, die tot in 1842 te Roeselare zou blijven. Op het einde van dat jaar werd hij door zijn bisschop gedwongen ontslag te nemen. Zijn onorthodox opvoedingssysteem en zijn felle bestrijding van de desrochistische spelling tijdens de zgn. spellingoorlog isoleerden hem in zijn milieu. Bussen was immers net aan het proberen zijn klein seminarie te winnen voor een hard verzet tegen de commissiespelling van 1839. Het was vooral ingegeven door godsdienstig-morele overwegingen²⁰.

Ook Filip Hoornaert²¹, laureaat van het klein seminarie in 1817, was daar een knap, Vlaams-voelend leraar (1830-1848). Later zou hij als deken te Veurne in 1852 een uitdrukkelijk pleidooi houden voor de moedertaal als voertaal in het middelbaar onderwijs: „Pourquoi ne pas nous servir de la langue maternelle pour faire nos études? Nous sommes le seul peuple qui emploie une langue étrangère...”²².

Jan Baptist de Corte²³, de gemoedelijke Vlaamse fabulist, was leraar te Roeselare van 1831 tot 1843, eerst in de voorbereidende, later in de hogere klassen. Hij bleef het meest bekend omwille van zijn fabels of „verdichtsels”, zoals hij ze zelf noemde. Hij schreef ze in de eerste jaren van zijn leraarschap voor zijn leerlingen. Hij placht regelmatig een fabeltje voor te lezen in de klas, tot grote vreugde van zijn jonge luisteraars, die hij op aangename wijze nuttige zedenlessen wilde inprenten²⁴. Pas veel later werden deze fa-

20. Zie hierover M. HANSON, *De bisschoppelijke kolleges in West-Vlaanderen beroerd door de eerste spellingstrijd na 1830*, in *Biekorf*, jan.-febr. 1974, 91-92 en 96-97.

21. Filip Jacob Hoornaert (Roeselare, 19.03.1796 - Veurne, 06.12.1863). 1820: priester gewijd te Mechelen, 1820: onderpastoor te Waregem; 1830: leraar te Roeselare; 1847: pastoor-deken te Veurne.

22. M. HANSON, *Taaltoestanden en moedertaalonderricht in het humaniora-onderwijs tijdens het episcopaat van J.B. Malou (1848-1864)*. — *De Groote Stooringe 1875. Historische bijdragen...*, 1975, 328.

23. Jan Baptist de Corte (St.-Lievens-Houtem, 29. 09. 1811 - Brugge, 19.11.1873). 1836: priester gewijd; 1848 pastoor te Dottenijs; 1854; schoolinspecteur.

24. J.B. DE CORTE, *Verdichtsels*, 1862 (2), voorwoord.

bels, op aandringen van enkele vrienden, in een boekje uitgegeven²⁵. De meeste ervan zijn vertalingen van La Fontaine (1621-1695). De Roeselaarse leraar koos nagenoeg alleen de dierenfabels voor zijn bewerkingen. Soms gaf hij een eigen versie van de zedenles of voegde hij er een aan toe waar die bij La Fontaine niet expliciet aanwezig was.

Deze jonge dynamische leraren bleven niet geïsoleerd in hun besloten werkmilieu. Zij hadden nauwe contacten met de voormannen van het politieke leven in de Mandelstad en waren soms zelf politiek geëngageerd. Verscheidene van hen namen ook actief deel aan het Roeselaarse literaire leven. Een belangrijke rol hierin speelde de rederijderskamer „De Zeegbare Herten”²⁶, waarvan Cracco lid was. Deze had bovendien nauwe familiebindingen met actieve rederijdersgezellen. Hij werkte ook verder aan zijn Iliasvertaling. Op het eerste Nederlands Congres te Gent in 1849 zou hij een bedrijf eruit voorlezen. Van alle kanten zouden er toen lofprijzingen toekomen over zijn onderneming²⁷. Na de teloorgang van deze aloude rederijderskamer, ca. 1843, werd al op 15 november 1844 de plaatselijk belangrijke „Maetschappij van tael- en letteroefening : de Vriendschap” gesticht. Ook dit letterkundig genootschap zou een aantrekkingspool blijven voor de vlaamsgezinde leraren van het klein seminarie²⁸.

De meest markante vlaamsgezinde persoonlijkheid van het eerste Kortrijkse lerarencorps was Désiré de Haerne, geboren te Ieper op 4 juli 1804²⁹. In 1833 werd De Haerne retoricaleraar te Kortrijk, waar hij van 1824 tot 1829 al directeur geweest was van het stedelijk college. Daarna was hij van 1830 tot 1833 volksvertegenwoordiger geweest voor het arrondissement Roeselare. Hij gaf ook nog wiskunde, Duits, geschiedenis, „économie politique” en literatuur. In de hele controverse binnen de Westvlaamse clerus omtrent de nieuwe spelling verklaarde De Haerne zich voorstander van de commissiespelling, omwille van de uniformiteit in de Nederlandse taal. Eens te meer was hij het hierin oneens met het standpunt van zijn bisschop. Hij zou ontslag nemen als „régent des études” — die functie bekleedde hij sedert 1839 — omdat hij niets wenste te onderwijzen tegen zijn overtuiging in. Nu lag dit ontslag niet zo moeilijk, want op 29 februari 1844 was hij opnieuw gekozen tot volksvertegenwoordiger, nadat Boussem hem jarenlang verboden had zich kandidaat te stellen voor de kamerverkiezingen. In het parlement

25. Eerste druk : ? Pas in 1869 zouden de fabels van De Corte worden opgenomen in het leerprogramma Nederlands voor de vijfde. *Collectio epistolarum pastoralium dioecesis Brugensis*, 1874, XI, 324.

26. E. VANDEN BERGHE-LOONTJES, *Schets eener Geschiedenis der Rederijderskamer Ste Barbara, gezeid Zeegbare Herten, te Rousselaere*, 1887.

27. D. CRACCO, *Priester-dichter D. Cracco*, 1961, 19 en 22.

28. M. DE BRUYNE, *Leopold I en Roeselare*, 1966, 107.

29. Een biografische schets en een uitvoerige bibliografie in EVB, 1973, I, 634.

zou de ex-leraar met herhaalde parlementaire tussenkomsten opkomen voor de vernederlandsing van het middelbaar onderwijs³⁰.

Tot het lerarencorps van het eerste uur behoorde ook E.J. D'Haene, dichter en bloemlezer voor de jeugd³¹. Na een paar jaar theologie aan het groot seminarie te Gent werd hij in 1833 leraar te Kortrijk. Daar ontpopte hij zich als vlaamsgezind opvoeder, die zijn leerlingen de schoonheid van de eigen taal leerde smaken. Hij was van oordeel dat men de Vlaamse taal moest „minnen en liefkozen” niet uit haat tegen de Franse, maar om haar eigen schoon. Tussen de Vlaamse en de Hollandse taal- en letterkunde bestond er volgens hem een duidelijk verschil wegens de verschillende volksaard. Hoewel hij geen bezwaar had tegen een zekere toenadering, stond volgens hem de Vlaamse letterkunde kwalitatief toch boven de Hollandse. Ook een toenadering qua spelling zou bepaald worden door bovenvermeld verschil. D'Haene behoorde tot de groep van overwegend Vlaamse „taelminnaren” die het morele, de volksopvoeding en de opleiding van de jeugd als hoofd-doel van de letterkunde erkenden³². Met dit doel voor ogen gaf hij in 1839 een bloemlezing uit³³.

De belangrijkste en invloedrijkste vlaamsgezinde leraar uit de grootseminarieperiode van het Duinencollege (1834-1846) was F. Vandeputte³⁴. Hij was zijn loopbaan begonnen in een kostschool te Diksmuide, waar hij J. Faict, de latere bisschop van Brugge, onder zijn leerlingen had geteld. Daar had zijn geschiedkundige interesse vorm gekregen: de jonge leraar was geboeid door het verleden van de Vlaamse steden, dorpen en abdijen. Bij het uitbreken van de Belgische omwenteling was hij naar Ingelmunster getrokken, waar hij was ingelijfd bij de burgerwacht. Op 1 oktober 1831 vierentwintig jaar oud, was hij binnengetreden in het groot seminarie te Gent, waar hij studeerde tot in 1833. Precies dat jaar verhuisden de Westvlaamse seminaristen naar de oude Duinenabdij te Brugge. Onmiddellijk werd Vandeputte aangesteld als surveillant. In 1836 werd hij leraar wiskunde, het jaar daarop gaf hij tevens de lessen koophandel. In 1838 volgde Vandeputte

30. M. HANSON, 1973, 74-76; ID., 1974, 95, 97; EVB, 1973, I, 634; R. DE PAEPE en R. WITHOUCK, *o.c.*, 30-31.

31. D'Haene aan J.-Fr. Willems, 25.05.1838, in U.B.G., *Hs. G.*, nr. 15769/61. Edward D'Haene (Kortrijk, 1808 - Bredene, 1882), 1840: onderpastoor te Menen; ? : directeur O.L.-Vrouw ter Engelen in Kortrijk; 1859; pastoor in Bredene.

32. D'Haene aan Snellaert, 20. 10. 1838, in U.B.G., *Hs. G.*, nr. 15757/3(3). Tekst van deze brief in A. DEPREZ, *De jonge Snellaert (1809-1838)*, 1970, 16-18.

33. E. D'HAENE, *Keus van Dicht- en Prozastukken of Tael- en Letterkundige verzameling voor allen, ter bevordering van deugd en tael*. Kortrijk, 1839.

34. Ferdinand Vandeputte (1807-1882). 1835: priester gewijd; 1843: pastoor te Boezinge; 1858: pastoordeken van St.-Bertinus te Poperinge, vanaf 1866 van O.L.-Vrouw te Kortrijk en vanaf 1872 van de Sint-Martensparochie aldaar.

P. Maes op als „regent der studiën”³⁵. Vanaf 1839 correspondeerde hij met J.-F. Willems, met wie hij bevriend was³⁶. In 1843 werd Vandeputte, amper 36 jaar oud, tot pastoor benoemd te Boezinge³⁷. In 1845 werd De Corte tot regent benoemd. Hij bleef dat maar één jaar, omdat het college in 1846 verhuisde naar de Noordzandstraat. Daar kreeg het een grotere autonomie en bijgevolg verviel die functie. Gezelle, die toen in de vierde Latijnse zat, heeft misschien enige invloed van hem ondergaan.

4. Het moedertaalonderwijs

Vandaag de dag wordt de moedertaal onderwezen vanuit welomschreven doelstellingen. De vlaamsgezinde (moedertaal)leraren, waarvan er hiervoor enkele werden getypeerd, hadden die natuurlijk ook. Ze werden evenwel niet duidelijk geëxpliciteerd. Het valt bovendien op dat sommige algemene doelstellingen minstens even belangrijk werden geacht als de eigenlijke vakdoelstellingen. We zetten de o.i. belangrijkste even op een rijtje, om dadelijk na te gaan hoe ze werden gerealiseerd :

1. De leerlingen liefde voor hun moedertaal bijbrengen vanuit een Vlaams-nationaal bewustzijn, dat ingebed lag in een Belgisch patriotisme.
2. De leerlingen doordeesemen van moreel-religieuze waarden.
3. De leerlingen voorbereiden op de studie van de klassieke en de Germaanse talen.
4. De leerlingen hun moedertaal behoorlijk leren schrijven ; aan de spreekvaardigheid werd minder aandacht besteed.
5. De leerlingen een literair-esthetische vorming bijbrengen via de studie van de Nederlandstalige letterkunde.

De priester-leraars die toen het vak Nederlands onderwezen, stonden voor een moeilijke opgave. Zij die er iets van af wisten, waren autodidacten, want een specifieke opleiding bestond nog helemaal niet. Bovendien mogen we aannemen dat zij gemiddeld voor alle klassen slechts over één uur per week konden beschikken. Een eenvormig leerprogramma voor alle colleges ontbrak eveneens, terwijl er aanvankelijk alleen wat verouderde leerboekjes (soms nog in het Frans opgesteld) of schoolboeken uit Nederland voorhanden waren. Prak-

35. J. DELBAERE, *Ferdinand Vandeputte*, in *Versl. en Med. van de Leiegouw*, 1966, VIII, 1, 168.

36. Er zijn o.m. brieven bewaard in het ARCHIEF BIEKORF en in U.B.G. In A.B., *bundel „Vlaamsche Beweging”* Willems aan Vandeputte, 16 febr. 1839 en 15 okt. 1841 ; Vandeputte aan Willems, 18 febr. 1839 en 30 juni 1839. Vandeputte aan Willems, 13/11/1837, 19/3/1839 en 18/10/1841, in U.B.G., *Hs.G.*, nr. 15770/48.

37. J. Geldhof interpreteert deze benoeming als een verwijdering omwille van vlaamsgezindheid. Zie J. GELDHOF, *West-Vlaanderen in de spellingsoorlog van 1841*, in *Biekorf*, 1960, LXI, p. 281.

tisch het enige houvast om de vakdoelstellingen (4 en 5) te realiseren waren dus de (dikwijls zelf geschreven) leerboeken, zowel spraakkunsten als bloemlezingen. Voor de kennis van inhoud en methode van het toenmalige moedertaalonderwijs zijn ze daarom een bron van eerste rang. Alhoewel we natuurlijk niet nader kunnen ingaan op alle leerboeken Nederlands die toen in gebruik waren, is een algemene bespreking ervan hier op haar plaats.

In zijn schoolgrammatica omschreef de Westvlaamse onderwijzer Mussely-Boudewyn de Nederduitse spraakkunst als de kunst om het Nederduits wel te spreken en te schrijven³⁹. Vooral dit laatste werd de leerlingen vanaf ca. 1840 geleerd aan de hand van een drietal spraakkunsten, die vrij gelijk verdeeld in de verschillende Westvlaamse colleges in gebruik waren: die van Mussely zelf, die van de Mechelse kanunnik David en die van de te Brussel werkzame hoofdonderwijzer J. Pietersz⁴⁰. Zij vertonen een opvallende gelijkenis wat vorm en inhoud betreft. Deze gelijkenis is te verklaren door hun verregaande afhankelijkheid van de spraakkunsten uit het Noorden, die als model dienden. Toch volgden de Vlaamse auteurs die niet slaafs na: wat uitdrukkelijk in botsing kwam met hun Zuidnederlands taalgevoel, wezen ze af. Van het Noorden weken zij ook af door aan te leunen bij de Franse taal en de Franse grammatica's, b.v. in de terminologie⁴¹.

In deze schoolgrammatica's wordt uitgebreid aandacht besteed aan de spelling. Voor de 19de eeuw wekt dat geen verbazing. Het overwicht van de geschreven taal, het geschreven taalbeeld was toen zeer groot; de spelling bepaalde zelfs de uitspraak, met als gevolg het zgn. spreken op de letter. Dat overwicht is natuurlijk begrijpelijk als men weet dat alleen de schrijftaal nog enig houvast bood in het Zuiden, daar de gesproken taal nog slechts een conglomeraat was van vele dialecten⁴². Bovendien refereerde het schriftbeeld

38. Vgl. M. HANSON, 1975, 303-304.

39. J.N.V.C. MUSSELY-BOUDEWYN, *Nederduitse Spraakkunst*, 1845, II, 76. De titel van de derde druk van de vierde herwerkte uitgave luidt als volgt: *Nederduitse Spraakkunst voor eersibeginnenden, ingerigt naar het spellingstelsel door het Taelcongres, gehouden te Gent den 23 oktober 1841, vastgesteld en aangenomen. Eerste deel*, 1843; *Tweede deel: Woordvoeging*, 1845.

Napoleon Jozef Victor Constant Mussely (1805-1858), beter bekend onder de naam Mussely-Boudewyn, naar zijn echtgenote, was literair heel actief en schreef ook verschillende schoolboeken.

40. J. DAVID, *Nederduytsche Spraakkunst. Eerste deel: spelling en vormleer*, Mechelen, 1833. *Tweede deel: Woordvoeging en prosodie*, Mechelen, 1835.

J. DAVID, *Eerste beginselen der Nederduytsche Spraakkunst*, Mechelen, 1839.

J. PIETERSZ, *Nederduytsche spraakkunst voor meergevorderden ten gebruike van collegien en middelbare scholen*, Brussel, 1840.

J. PIETERSZ, *Nederduytsche spraakkunst ten gebruike van collegien en middelbare scholen in België*. Brussel, 1843.

41. M. HANSON, 1975, 306-311.

42. T.J. SUFFELEERS, *Taalverzorging in Vlaanderen*, 1979, 17, 55-61.

onmiddellijk aan Vlaams-België (de desrochistische of oudvlaamse spelling) of aan Holland (de spelling Siegenbeek). Deze laatste werd in het katholieke Zuiden niet alleen op grond van filologische en cultuurhistorische, maar evenzeer van moreel-godsdienstige argumenten beoordeeld. Vooral op grond van deze laatste verzette bisschop Boussen zich fel tegen de invoering van de commissiespelling in zijn colleges.

Men begrijpt uit het voorgaande waarom deze spraakkunstschrijvers aan „de kunst om wel te spreken” heel wat minder aandacht hebben besteed. Om aanspraak te kunnen maken op een beschaafde uitspraak moest men volgens J. Pietersz het dialect van de man in de straat vermijden. Dit was enkel mogelijk wanneer men naar de letter sprak, zodat men in het beste geval dialectisch niet meer lokaliseerbaar was⁴³. De opvatting van J. David hieromtrent lag helemaal in dezelfde lijn⁴⁴. Mussely wijst op enkele eigenheden van de Westvlaamse uitspraak, maar hij pleit er tevens voor dat de Westvlamingen zich zouden aanpassen aan de rest van het Vlaamse landsgedeelte, op zijn minst bij het lezen en spreken in het openbaar⁴⁵. Vanaf de jaren vijftig zouden de pleidooien voor en het streven naar een beschaafde uitspraak sterk toenemen, o.m. in het kader van de Nederlandse Taal- en Letterkundige Congressen. De voorstanders ervan zagen in het onderwijs een geschikt middel om hun ideeën hieromtrent te propageren⁴⁶.

De laatstgenoemde vakdoelstelling (nr. 5) trachtten de leraren uiteraard vooral te realiseren via de lectuur en de studie van de Nederlandse literatuur, die overigens goed aansloot bij de uitgesproken literaire vorming die de leerlingen toen kregen. Meestal werd hierbij gebruik gemaakt van één of meer bloemlezingen. Sommige daarvan bevatten ook een bondig overzicht van de Nederlandse literatuur (vanaf de middeleeuwen), dat vooral in de hoogste twee klassen werd behandeld. In de eerste twee decennia na 1830 en nog lang daarna werden vooral de bloemlezingen van David en van het klein seminarie van Mechelen gebruikt⁴⁷. Deze bloemlezingen lieten de leerlingen kennismaken met de eigentijdse Nederlandstalige literatuur, zowel uit Noord als uit Zuid. Inderdaad, bij gebrek aan eigen literaire produkten direct na 1830 hadden de samenstellers van bloemlezingen zoals kanunnik David ook Noordnederlandse auteurs (vooral dichters zoals Bilderdijk, Tollens, Bellamy, Feith) opgenomen die pasten in hun godsdienstig-romantische

43. J. PIETERSZ, *Nederduitsche spraakkunst...*, 1843, 1ste les.

44. Zie b.v. *Handelingen van het Ve NITL te Antwerpen*, 1856, 61; vgl. L. WILS, *Kanunnik Jan David*, 1957, 162-163.

45. J.N.V.C. MUSSELY-BOUDEWYN, *Nederduitsche Spraakkunst*, 1845, II, 77.

46. H. VANACKER, *De „Nederlandsche Taal- en Letterkundige Congressen” en de ver nederlandse landings van het onderwijs*, 1982, 80-81.

47. J. DAVID, *Voorlezingen uit de Vaderlandsche historie. Schoolboek voor collegiën en atheneums*, 2 dln., Leuven, s.d. ID., *Voorlezingen van Nederduytsche Dichtstukken*, Mechelen, 1832. *Voorlezingen van Nederduytsche prozastukken*, Leuven, 1833.

visie. Zodra de eigen produktie het toeliet, vervingen zij echter zoveel mogelijk de noordelijke stukken door eigen, katholieke, nationalistische produkten⁴⁸.

Impliciet realiseerde het moedertaalonderwijs eveneens de algemene doelstellingen 1, 2, 3 die we kort hebben omschreven. De eerste doelstelling werd o.m. nagestreefd via de lectuur van de eigen Vlaams-bezielende letterkunde, die een osmose was van godsdienstigheid, taal en nationaliteit. Diezelfde zorg voor het Zuidnederlandse (eigen Vlaamse) element vinden we ook terug in de besproken schoolgrammatica's. De tweede, moreel-religieuze doelstelling werd uiteraard nagestreefd via diezelfde literatuur, die de voorkeur genoot van de bloemlezers. „Liefde voor godsdienst, zeden en vaderland”⁴⁹ was voor hen het belangrijkste selectie criterium. Zo bevatte de bloemlezing van Mussely hoofdzakelijk stichtelijke en moraliserende stukjes⁵⁰, terwijl elke fabel van De Corte eindigde op een zedenles. Zelfs bij het spellingonderricht kwam het godsdienstig-morele motief om de hoek kijken. Tenslotte krioelden de spraakkunsten van moraliserende voorbeelden. Via een uitgebreide studie van de grammatica, met haar logisch-normatief karakter, werden de leerlingen voorbereid op de studie van andere talen (doelstelling 3). Vooral het doorgedreven „spraakkundig ontleden” (= redekundige ontleding) en de studie van de syntaxis waren een duidelijke voorbereiding op het leren van de klassieke talen.

Besluit

Na 1830 in de Westvlaamse diocesane colleges is het Frans veel vlugger exclusief de voertaal gewonnen dan in die van de bisdommen Mechelen en Luik (provincie Limburg). Evenals bisschop Van Bommel in Luik heeft Boussem nog getracht het Latijn gedeeltelijk als voertaal op te leggen. Veel succes heeft dit achterhoedegevecht blijkbaar niet gehad. Als omgangstaal behield de moedertaal nog slechts een marginale positie, terwijl ze zelfs enkele jaren moest vechten om als vak haar plaats te heroveren. Als gevolg van deze toestand werden overal voorbereidende (Franse) klassen opgericht, waar de leerlingen klaargestoomd werden om Franstalig onderwijs te volgen. Die snelle verfransing ten nadele van Latijn en Nederlands is te verklaren doordat de colleges zelf in de periode van het Verenigd Koninkrijk nooit uit het tweetalig stadium waren geraakt en doordat verscheidene jonge priesters die

48. L. WILS, *Honderd jaar Vlaamse Beweging*, I, 1977, 187.

49. F. VAN DE VELDE, *Nederduitse bloemlezing*, 1846, VII-VIII. Deze bloemlezing werd gebruikt in het klein seminarie van Roeselare.

50. J.N.V.C. MUSSELY-BOUDEWYN, *Stichtelijke en aangename Tijdkortingen voor jonge lieden. Dienstig voor leesboek in de scholen*. Kortrijk, 1843 (2).

onder Willem I in Noordfranse scholen hadden gestudeerd, na 1830 benoemd werden in de colleges. Bovendien was West-Vlaanderen in het algemeen traditioneel meer verfranst dan Limburg en Antwerpen.

Tegen dat schijnbaar onstuitbare verfransingsproces kwam er al onmiddellijk na 1830 in de colleges zelf een Vlaamse stroming op gang. Deze werd vooral gedragen door enkele jonge invloedrijke en begaafde Vlaams-bewuste priesterleraars, die in het Verenigd Koninkrijk een behoorlijke kennis van en belangstelling voor de eigen taal hadden opgedaan. Zij publiceerden na 1830 in de volkstaal (o.a. leerboeken en gelegenheidsgeschriften), ze namen deel aan het plaatselijke Vlaamse verenigingsleven en ze hadden contacten met de flamingantische voormannen. In het begin van de jaren veertig „kregen” verscheidenen van hen een benoeming buiten het onderwijs. Een reactie van Boussen tegen hun zelfstandig, kritisch, democratisch en Vlaams-bewust optreden? Een en ander wijst hierop. Vergeten we bovendien niet dat Boussen het juist in die jaren erg op de heupen kreeg, omdat zij hem ook niet volgden in zijn afwijzing van de commissiespelling. Ondertussen hadden zij evenwel een belangrijke voedingsbodem geschapen voor een volgende uiterst markante generatie met o.m. Gezelle en De Bo.

Deze pioniers uit de eerste generatie wisten inderdaad vooral via hun literatuuronderwijs enkele in hun ogen belangrijke doelstellingen (niet specifieke vakdoelstellingen) te realiseren. Bij voorkeur via de letterkunde van eigen bodem doordrongen zij de leerlingen van een Vlaams-nationale, katholiek-traditionalistische overtuiging. Als autodidacten probeerden zij hun leerlingen ook een grondiger kennis van de eigen moedertaal bij te brengen. De klemtoon lag vooral op de toen dominante schrijftaal, waarbij de spelling veel belangrijker werd geacht dan nu. Dat alles gebeurde aan de hand van (soms zelf geschreven) spraakkunsten, die belangrijke reserves behielden tegenover de taal van de Noorderburen. De genoemde specifieke vakdoelstellingen werden in deze ongunstige omstandigheden (b.v. ook de onderwaardering van de moderne talen tegenover de klassieke) lang niet altijd gerealiseerd, maar die waren volgens hen ook niet de belangrijkste. Het vormen van Vlaams-bewuste, in de katholieke traditie gewortelde leerlingen (toekomstige priesters), daar kwam het in hun ogen vooral op aan.

Oude Ophoverbaan 12
3680 Maaseik